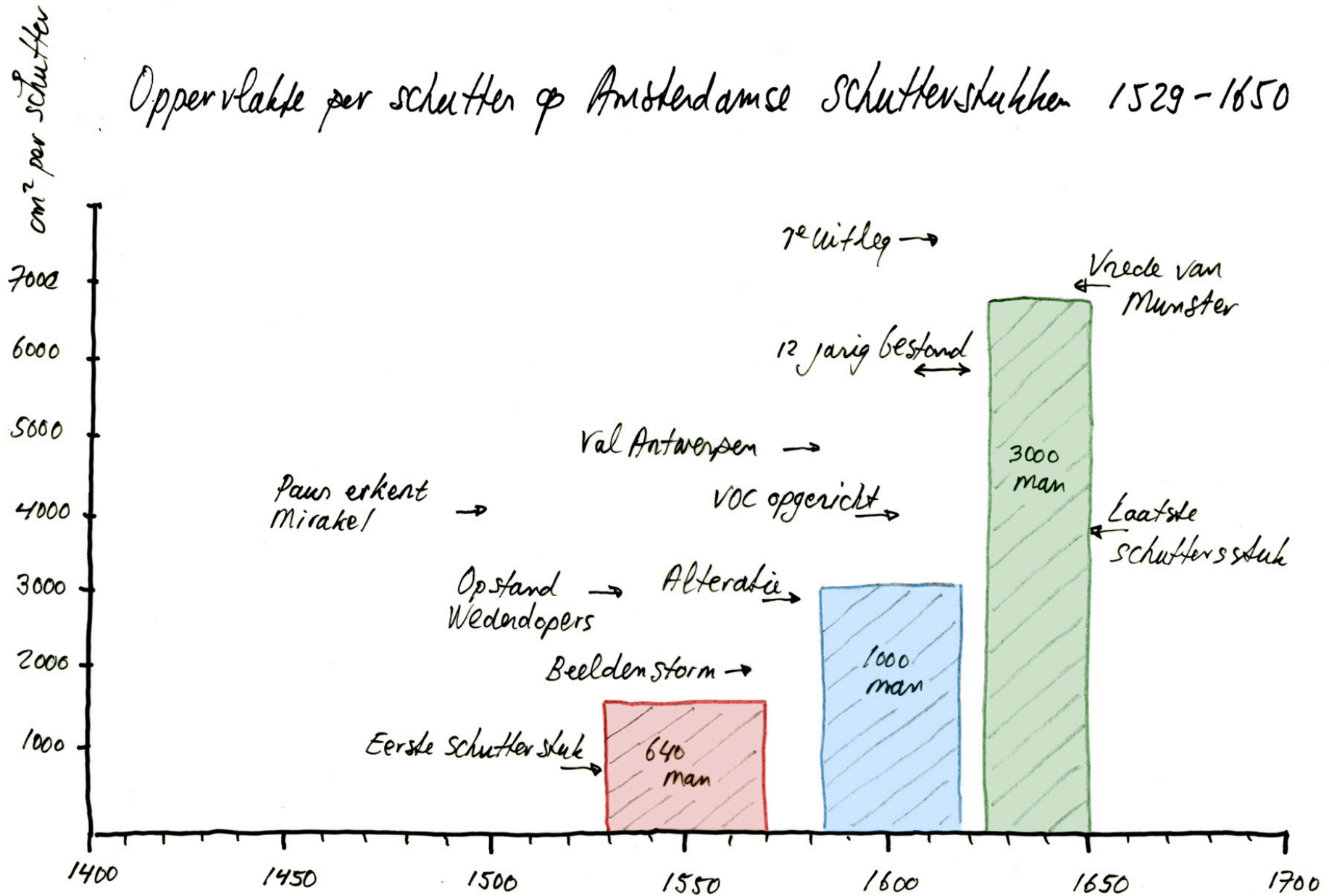

Oppervlakte per schutter op Amsterdamse Schutterstukken 1529-1650

Maat voor Eigendunk

In 2014 vroeg het Amsterdam Museum me of ik mijn methode wilde loslaten op de schutterstukken die ze in de Hermitage hadden opgehangen. Wat moet ik in hemelsnaam met oude schilderijen van kerels op een rij in rare pakjes, was mijn eerste gedachte. Maar ik had me nog niet in achtergrond van de schilderijen verdiept, de geschiedenis van Amsterdam, of ik deed de ene ontdekking na de andere. Hier volgt er een van.

Het grootste Amsterdam schutterstuk ooit is de Nachtwacht van Rembrandt. Bijna 20 m² groot was het toen het in 1642 werd geïnstalleerd in de Kloveniersdoelen. Ruim een eeuw daarvoor was het eerste schutterstuk geschilderd, in 1529 door Dirck Jacobsz. in zijn atelier in de Kalverstraat. Het is nauwelijks 2 m² groot, tien keer zo klein als de Nachtwacht.

In totaal hebben 57 Amsterdamse schutterstukken de eeuwen overleefd. Als je hun oppervlakten op een tijdslijn zet, zie je de doeken steeds groter worden. Waarop ik me afvroeg: als je op die tijdslijn een aantal historische gebeurtenissen noteert, zou er dan een verband aan te wijzen zijn met pestepidemieën hongersnoden, immigratiegolven, wat had je zoal in die tijd? Handelsoorlogen, diverse opstanden, de inquisitie, de 80-

jarige oorlog, ontdekkingsreizen, oprichting van de VOC, het hield niet op. Maar wat ik ook op de tijdslijn zette, er dook geen verband op met de formaten van de schutterstukken. Een oorzaak zou kunnen zijn dat met de jaren niet alleen de formaten groeiden, maar ook het aantal schutters per doek. Als je van ieder schilderij de oppervlakte nou delen door het aantal schutters dat erop staat, bedacht ik later, zou er dan een patroon tevoorschijn komen? De oppervlakte per schutter is een maat voor de ruimte die de schutters voor zichzelf opeisten. Eigenlijk een maat voor hun eigendunk. Wat blijkt: het groeien van die eigendunk volgt een patroon.

Vanaf 1529 tot de Alteratie in 1578, het moment waarop Amsterdam zich aansluit bij de Opstand tegen de Spanjaarden, nemen de schutters genoeg met gemiddeld 1500 cm². Een kussen de man ongeveer.

Met de Alteratie krijgt het stadsbestuur de zenuwen. De 640 schutters die Amsterdam rijk is, zijn te weinig om de stad te verdedigen als het tot een belegering door de Spanjaarden mocht komen. Die kans is groot, onder leiding van de gevreesde Alva hadden de Spanjaarden Haarlem belegd, Leiden, Alkmaar, Den Bosch en nog veel meer. Omdat die steden zich hadden aangesloten bij de Opstand.

Er zit niets anders op, er moeten schutters bij, besluit het stadsbestuur. Dan heb je tenminste een aardig legertje goedbepappende mannen binnen de stadsmuren. Gevaar is

wel: zo'n legertje biedt bescherming tegen vijanden van buiten, maar kan zich ook tegen het stadsbestuur keren. Daar moet iets op gevonden worden.

Tot dan toe kozen de schutters hun officieren zelf. Bij de uitbreiding besluit het stadsbestuur vertrouwelingen uit eigen kring de leiding te laten overnemen. Dat zijn aristocraten, met meer noten op hun zang dan de oorspronkelijke schutters. Ze hebben meer geld dan vechtlust, ze kunnen een groter schilderij betalen: de oppervlakte per schutter verdubbelt naar twee kussens: 3000 cm².

In 1609 komt er een wapenstilstand met de Spanjaarden. In 1621 laait de strijd weer op, de schutterij wordt opnieuw uitgebreid. De oppervlakte per schutter stijgt naar vier kussens. De schutterij is dan 3000 sterk. Dat blijft zo tot in 1650 in Amsterdam het laatste schuttersstuk wordt geschilderd, acht jaar na de Nachtwacht.